

Sıradışı Bir İttihatçı

BESARYA EFENDİ'NİN
HAYATI VE
II. MEŞRUTİYET
DÖNEMİ HATIRALARI

Yayına Hazırlayan: Nevzat Artuç

SIRADIŞI BİR İTTİHATÇI

Besarya Efendi'nin Hayatı ve II. Meşrutiyet Dönemi Hatıraları

Yayına Hazırlayan: Doç. Dr. Nevzat Artuç

Romenceden çeviren: Esin Elkan Yılmaz

TİMAŐ YAYINLARI | 4615

Hatırat Kitaplığı | 46

EDİTÖR

Zeynep Berkaő

KAPAK TASARIMI

Kerem Miralem

İÇ TASARIM

Tamer Türp

1. BASKI

Mart 2019, İstanbul

ISBN

ISBN: 978-605-08-2985-3

TİMAŐ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköőkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr

timas@timas.com.tr

   timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT

Çınar Matbaacılık

Yüz yıl Mah. Matbaacılar Cad. No: 34

Bağcılar/İstanbul

Telefon: (0212) 628 96 00

Sertifika No: 12683

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak

Timaő Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.

İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
SUNUŞ.....	9
BESARYA EFENDİ	15
İSLAM DÜNYASI'NDAN: TÜRKİYE'NİN GENÇ TÜRKLERİ	63
I. BÖLÜM ENVER BEY'LE NASIL TANIŞTIM?.....	65
II. BÖLÜM DEVRİM NASIL BAŞLADI?	75
III. BÖLÜM HERKES JÖN TÜRKLERE ÜYE OLUYOR.....	85
IV. BÖLÜM AYASTEFANOS'TAKİ MİLLİ MECLİS.....	93
V. BÖLÜM SULTAN TAHTTAN NASIL İNDİRİLİYOR?	102
VI. BÖLÜM İSTANBUL'DAKİ DARAGAÇLARI.....	109
VII. BÖLÜM TÜRK OLMAYAN MÜSLÜMANLAR JÖN TÜRKLERE KARŞI	117
VIII. BÖLÜM BURSA'DA BULUNAN BİR TİRANIN LİNÇ EDİLMESİ	123
IX. BÖLÜM DİNİ KARAKTERLİ ÇATIŞMALAR.....	128
X. BÖLÜM TÜRKİYE'NİN ÖNEMLİ İNSANLARI.....	131
XI. BÖLÜM DİNİ ADALET NASIL İŞLİYOR?.....	136
XII. BÖLÜM JÖN TÜRK SİYASETİNİN ÖZELLİKLERİ.....	141

XIII. BÖLÜM	
BİR İHANET EYLEMİ.....	148
XIV. BÖLÜM	
BALKAN SAVAŞI'NIN İLK AYLARI	152
XV. BÖLÜM	
SULTANIN BÜYÜK ENDİŞESİ	159
XVI. BÖLÜM	
YENİ KANUNLAR, ESKİ DÜŞÜNCELER.....	166
XVII. BÖLÜM	
İMPARATORLUĞUN ZOR ZAMANLARI	171
XVIII. BÖLÜM	
LONDRA'DA GERÇEKLEŞEN BARIŞ KONFERANSINDA.....	178
XIX. BÖLÜM	
İNGİLİZLERDE GÖRDÜKLERİM.....	186
XX. BÖLÜM	
TÜRKİYE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA NASIL GİRDİ?	192
XXI. BÖLÜM	
ROMANYA'NIN VE TÜRKİYE'NİN ROLLERİ	199
XXII. BÖLÜM	
JÖN TÜRKLER NEDEN BAŞARAMADILAR?	204
EKLER	213
DİZİN	221

BESARYA EFENDİ¹

GİRİŞ

Osmanlı tarihinin ilk siyasal hareketi olma özelliğini taşıyan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1889 yılında İstanbul'da Askeri Tıbbiye'de gizli olarak kurulmuştur. Cemiyet'in resmî olarak açığa çıkışı ise yaklaşık altı yıl sonra, 1895 tarihli nizamnamesinin yayınlanmasıyla mümkün olabildiği. Sultan II. Abdülhamid'in otoriter idare tarzını yıkarak anayasal-parlamentar sisteme geçmeyi amaçlayan Cemiyet, 1902 yılında gerçekleştirilen Birinci Jön Türk Kongresi ile görüş ayrılıklarına düşmüş ve Ahmed Rıza Bey ile Prens Sabahaddin grupları olarak ikiye ayrılmıştır. Cemiyet içinde kısır çekişmeler devam ederken, 1906 yılında Selanik'te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurulmuştur. Söz konusu Cemiyet, Osmanlı Devleti'nin son on yılına damga vurmuş ve bahsimize konu olan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin esasını teşkil etmiştir. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, o tarihlerde Paris'te faaliyetlerini sürdüren Ahmed Rıza Bey grubu ile 27 Eylül 1907'de birleşme kararı almıştır. Bu karara istinaden Cemiyet'in isminin *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti* olması üzerinde anlaşmıştır. Ancak yeniden tesis edilen Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde Selanik grubunun ağırlığı söz konusudur. Ahmed Rıza Bey öncülüğündeki Paris Grubu, yeni oluşumda çok fazla etkinlik gösterememiştir. Cemal Paşa'nın, birleşme olayından sonra İbrahim Temo'ya hitaben sarf et-

1 Bu çalışma 04-06 Ekim 2017 tarihleri arasında Atatürk Araştırma Merkezi ile Köstence Ovidius Üniversitesi işbirliğiyle gerçekleştirilen "Tarihten Günümüze Türkiye-Romanya İlişkileri" başlıklı sempozyumda sunmuş olduğum "İttihat ve Terakki içinde Bir Romanyalı: Besarya Efendi ve Türk-Romanya İlişkilerine Katkısı" başlıklı bildirimim gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

miş olduğu Şu sözler oldukça manidardır: “Doktor siz hangi cemiyetten bahsediyorsunuz? Bizim bu cemiyet, sizin vatan haricinde çalıŐtıđınız cemiyet değildir. Bu cemiyet Manastır ve Selanik mahsulüdür.”²

İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları, Osmanlı Devleti’nin kurtuluŐunun ancak ve ancak kendileri tarafından gerçekleştirilecek meŐrut sisteme adım atmakla mümkün olacağına inanmaktaydılar. İttihatçılar ilk baŐlarda İttihad-ı Anasır (Osmanlıcılık) siyasetine sarılmıŐlar, İmparatorluğu oluŐturan Bulgarlar, Arnavutlar, Rumlar, Ermeniler ve Ulahlar gibi farklı etnik kimliklerle ortak hareket etmeye zen göstermiŐlerdir. II. Meşrutiyet’in ilanına giden süreçte bu iŐbirliđi oldukça etkili olmuştur.

Kemal Karpat’ın da ifade ettiği üzere; II. Meşrutiyet dönemi- nin aktörleri yalnızca Türkler değildi. II. Meşrutiyet’in ilanı için Hristiyan unsurlar da en az Türkler kadar büyük çaba sarf etmiŐlerdir. Besarya Efendi bu gerçeği Şu sözlerle açıkça ifade etmiştir: “II. Meşrutiyet’in ilanında Hristiyan vatandaŐlar da fedakrca çalıŐmıŐlardır.”³ Nitekim 1908 yılı Meclis-i Mebusan’ının yapısı incelendiğinde toplamda 275 olan mebus sayısının 142’si Türk, 60’ı Arap, 25’i Arnavut, 23’ Rum, 12’si Ermeni, 5’i Musevi, 4’ Bulgar, 3’ Sırp ve 1 tanesi de Ulah’tır.⁴

Yakın tarihimizin en önemli siyasi hareketi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin yönetici kadrosu ve önemli simaları, hl araŐtırılmaya muhtaç bir konu olarak karŐımızda durmaktadır. Nitekim Cemiyet’in önemli isimlerinden Enver Paşa hakkında, Şevket Süreyya Aydemir’in hatırat-roman tarzı eseri dışında,

2 İbrahim Temo’nun İttihat ve Terakki Anıları, (Yayına Haz. Bülent DemirbaŐ), İstanbul 1987, s. 185; Nevzat Artuç, *Cemal Paşa*, TTK. Yay., Ankara 2008, s. 26.

3 Kemal Karpat, “N. Batzarıa’nın Anıları: Jn Türkler ve Milliyetçilik”, *Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, (ev. Recep Boztumur), Ankara 2004, s. 288-289; Artuç, a.g.e., s. 33

4 Karpat, a.g.m., s. 249-250.

bilimsel bir biyografi çalışması bulunmamaktadır. Benzer şekilde Talat Paşa hakkında yapılan çalışmalar eksik ve yetersizdir. Hal böyle olunca Cemiyet'in diğer isimleri, özellikle gayrimüslim üyeleri, hakkında yeterli akademik çalışma yapılamadığını söylemek sürpriz olmayacaktır. *Cemal Paşa* başlıklı biyografi çalışmamızda ve döneme ilişkin diğer çalışmalarımızda bu hususları ayrıntılı olarak belirtmiştik. Kemal Karpat yaklaşık kırk iki yıl önce yapmış olduğu çalışmada bu noktaya dikkat çekmiş ve İttihat ve Terakki üzerine yapılan Türkçe ve İngilizce çalışmaların hiçbirinde, Cemiyet'in önemli simalarından biri kabul edilen Besarya Efendi hakkında en ufak bir bilgiye dahi yer verilmemiş olmasını eleştirmiştir. İlginçtir ki döneme ilişkin hatırat türü eserlerde de Besarya Efendi hakkında ne yazık ki tatminkâr bilgilere ulaşılamamıştır. Oysa ki Besarya Efendi, hatıralarında, 1907 sonlarına doğru İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkez komite üyesi olduğunu ve Selanik'te bazı gizli toplantılarına katıldığını iddia etmektedir. Buna karşılık Enver Bey, merkez komite üyeleri olarak kendisi dışında Talat, Manyasizade Refik, Cemal, İsmail Canbolat ve Hafız Hakkı'yı zikretmiş ancak Besarya Efendi'yi zikretmemiştir. Karpat'a göre bu karışıklığın nedeni, Cemiyet'in henüz sağlıklı bir yapıya ulaşmamış olmasıdır.⁵

Kemal Karpat, 1968 yılında Romanya'ya yapmış olduğu bir ziyarette Besarya Efendi'nin kızı Rodica Hanım ile görüşme fırsatı elde etmiştir. Rodica Hanım, 1950 yılında maddi imkânsızlıklar nedeniyle babasının evini boşaltmak zorunda kaldıklarını, özel kütüphanesinde yer alan çok sayıda kitabı bahçeye yığıldıklarını söylemiştir. Elde kalan kitapları inceleyen Karpat, Besarya Efendi'nin, *İslam Dünyası'ndan: Jön Türklerin Türkiye'si (Din Lumea İslamului: Turcia Junilor Turci)* adlı eserine tesadüf etmiştir. Romence yazılan söz konusu kitap, artık faaliyette olmayan Alcalay Calafateanu isimli yayınevi tarafından Bükreş'te ya-

5 Karpat, a.g.m., s. 261.

yınlanmıştır. Kitabın üzerinde basım tarihi yer almamaktadır. Karpat, kitabın içeriğinden yola çıkarak eserin 1922-23 yılları arasında yazılmış olabileceğini iddia etmiştir.⁶ Kitap, meşhur tarihçi Iorga'nın önsözü ile 22 bölüm ve 310 sayfadan oluşmaktadır. Karpat, söz konusu eserden özetleyerek yapmış olduğu toplam 23 sayfalık çalışmayı ilk kez "The Memoirs of N. Batzaria: The Young Turks and Nationalism" başlığı altında, 1975 yılında *Middle East Studies* Dergisi'nde yayınlamıştır. Makale, 2004 yılında *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk* adlı kitapta, "N. Batzaria'nın Anıları: Jön Türkler ve Milliyetçilik" başlıklı bölüm ile Türkçe olarak da yayınlanmıştır. Söz konusu makalede; Jön Türk hareketi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye oluşu, II. Meşrutiyet'in ilanı, İttihatçı liderler hakkındaki kanaatleri, Meclis-i Ayan üyeliği ve Nafia Nazırlığı dönemlerindeki icraatları, Balkanlarda milliyetçilik ve Ulahların tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, Osmanlılık politikasının gerekliliği, Türk milliyetçiliğinin doğuşu ve İmparatorluğun birliğine sakıncaları, İttihatçıların İslamcılık politikalarının etkileri, Balkanlarda milliyetçilik ve Balkan Savaşları gibi farklı konular hakkında Besarya Efendi'nin gözlemleri anlatılmaktadır. Karpat'a göre bu çalışma, II. Meşrutiyet dönemi araştırmalarına yeni bilgi kazandırmanın yanı sıra, yeni kavrayış ve bakış açıları sağlayacağı için çok büyük öneme sahiptir.⁷ Karpat, Besarya Efendi'nin hatırat yazmaya pek sıcak bakmadığını, bu yüzden siyasal yaşamıyla ilgili anılarının sadece bir bölümünü kaleme aldığı bilgisini de aktarmaktadır. Öte yandan hatıratın orijinal nüshası ile söz konusu makale karşılaştırıldığında, eserin tamamını ihtiva etmediği, yalnızca geniş bir özeti verilmesinden ibaret olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sebeple Besarya Efendi'nin hatıratının tam metninin yayınlanması yakın tarihimizin aydınlatılması açısından oldukça büyük önem arz etmektedir.

6 Karpat, a.g.m., s. 252.

7 Karpat, a.g.m., s. 260-282.

Besarya Efendi, II. Abdülhamid döneminde yönetim aleyhine faaliyetleri nedeniyle gerçekleşen kısa süreli hapis hayatı ile ilgili olarak da *Türk Hapishanelerinde (În închisorile turceşti)* başlıklı başka bir eser daha kaleme almıştır. Karpat tarafından incelenen bu eserde; Makedonya'daki farklı etnik grupların varlığı, kültürleri, siyasal amaçları ve hükümet ile ilişkileri hakkında önemli tespitlerde bulunulmuştur.⁸ Kitap hakkında yine Karpat'ın verdiği malumatlarla bilgi sahibi olmaktayız. Karpat'ın ifade ettiği üzere, Besarya Efendi hakkında, Romanya'da birer sayfalık ansiklopedik biyografi çalışmaları gerçekleştirilmiştir.⁹ Ülkemizde Besarya Efendi ile ilgili, Kemal Karpat'ın yayınlamış olduğu makale dışında, müstakil bir bilimsel çalışma bulunmamaktadır. İttihat ve Terakki üzerine yapılmış akademik çalışmalarda ve döneme ilişkin belli başlı hatırat türü eserlerde Besarya Efendi'nin ismi ve İttihat ve Terakki içerisindeki faaliyetleri neredeyse hiç geçmemektedir. Konuya ilişkin tek çalışma durumunda olan Karpat'ın söz konusu makalesi ise, Besarya Efendi'nin anıları ve eserleri üzerine genişçe bir değerlendirmeden ibarettir. Ayrıca H. Aliyar Demirci'nin *İkinci Meşrutiyet'te Ayan Meclisi 1908-1912* başlıklı çalışmasında Besarya Efendi'nin Meclis-i Ayan üyesi olarak oturumlardaki sözlerine ve değerlendirmelerine yer verilmiştir. Böylesine önemli bir siyaset ve düşünce adamı ve diğer önde gelen İttihatçı lider kadro hakkında, gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında doktora düzeyinde müstakil biyografi çalışmalarının yapılması adeta bir zaruret halini almıştır. Bu çalışmamız, Besarya Efendi hakkında bugüne kadar yapılmış en kapsamlı bilimsel çalışma olacaktır. Çalışmamızın İttihat ve Terakki dönemi içerisinde yeni biyografi araştırmaları için yol gösterici olacağı inancını taşımaktayız.

8 Karpat, "N. Batzaria'nın Anıları: Jön Türkler ve Milliyetçilik", s. 259.

9 Gh. Adamescu, "Contributii la bibliografia Romnesca", C. III, Bükreş 1928, s. 350-351; Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea*, s. 90'da. Romence yazılmış her iki makaleye ulaşamadık.

A- II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE ALDIĞI GÖREVLER VE FAALİYETLERİ

1-Doğumu, Tahsil Hayatı ve İlk Görevleri

Tam adı Nicolae Constantin Batzaria olup, Osmanlı kaynaklarında Basarya ya da Besarya Efendi olarak bilinmektedir. Aslen Ulah olup, 20 Kasım 1874 yılında Manastır'a bağlı on üç bin nüfuslu Kruşova köyünde doğmuştur. Anadili Romenceye yakın olduğu için, çoğu Ulahlar gibi, o da kendisini Romen olarak addetmiştir. Manastır'daki idadi mektebinden mezun olduktan sonra Bükreş Üniversitesi'nde hukuk ve edebiyat tahsil etmiştir. Türkçe, Romence, Yunanca, Bulgarca, Sırpça ve Fransızca olmak üzere altı farklı dil bilmekteydi. Bir süre sonra Manastır'a dönmüş, mezun olduğu idadide öğretmenlik yapmış, takip eden aylarda Kosova ve Selanik vilayetleri genelindeki Ulah mektepleri genel müfettişliğine tayin edilmiştir. Bu görevi sırasında siyasete ilgi duymaya başlamış ve Jön Türk hareketine dâhil olmuştur. Ancak yasaklanan siyasal faaliyetlerde bulunmak suçlamasıyla, 1903 yılında hapse atılmıştır. *Türk Hapishanelerinde (In inchiworile turceyti)* başlıklı eserinde bu olayı ayrıntılı şekilde anlatmıştır.¹⁰ Hapis yattığı tarih dikkate alınacak olursa, Besarya Efendi'nin, "1907'de ilk yedi kişilik İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde ben de vardım." şeklindeki iddiaları gerçeğe yakın görünmektedir.¹¹

İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya, Prusya ve İtalya'nın Makedonya konusundaki girişimlerine karşı İttihatçılar tarafından II. Meşrutiyet'in ilanını müteakip Fransızca hazırlanmış beyannameyi bizzat Besarya Efendi kaleme almıştır. Bu beyanname ile Büyük Devletler'e İttihatçıların maksatlarının yalnız Make-

10 Karpat, a.g.m., s. 259; Liliana Elena Boscan, "The Memoirs of Nicolae Batzaria: The Turkey of The Young Turks", *İttihatçılar ve İttihatçılık Sempozyumu*, TTK Yay., 25 Kasım 2014 Ankara, s. 253.

11 Karpat, a.g.m., s. 259; Hikmet Münir, "Eski Osmanlı İmparatorluğu'nun Nafia Nazırı Nikola Batzarya ile Bir Saat", *Yedigün*, Sa. 268, 26 Nisan 1938, s. 14.

donya değil, Osmanlı İmparatorluğu'nu değiştirerek meşrutiyet idaresini tesis etmek olduğu anlatılmak istenmiş, böyle kısmi müdahalelerle de bir yere varılamayacağı açıkça ifade edilmiştir.¹² Mesele karşısında ne kadar samimi olduğunu göstermek için Cemiyet'e Hristiyan aza alınmaya başlanmıştır. Bu sayede, başta Besarya Efendi olmak üzere, çok sayıda gayrimüslim Cemiyet'e üye yapılmıştır. Bu durumu Cemiyet'in gayrimüslimleri kazanma çabalarının sonucu olarak görmek fazla abartılı bir değerlendirme olmayacaktır.¹³ Nitekim Enver Bey'in "Cemiyet'e ilk Hristiyan azaların alınmasına vesile oldum. Mesela Besarya Efendi..." sözü, bu bağlamda değerlendirilmelidir.¹⁴

Konuya ilişkin en kapsamlı çalışmayı gerçekleştirmiş olan Kemal Karpat'ın dikkat çektiği bir başka nokta ise Besarya Efendi'nin, İttihat ve Terakki içinde Enver Bey ve Talat Bey gibi lider kadro ile ilişkilerini güçlü tutmuş olmasıdır. Besarya Efendi işte bu yakın ilişkiler nedeniyle Meclis-i Ayan üyeliğine seçilmiş ve Bâb-ı Âli Baskını sonrasında da Nafia Nazırlığına getirilmiştir.

İttihatçılar, II. Meşrutiyet'in ilanı ile ön plana çıkan Osmanlılık siyaseti çerçevesinde Besarya Efendi, Azaryan Efendi, Gabriel Noradunkyan Efendi ve Oskan Efendi gibi gayrimüslim unsurlardan faydalanmayı bilmişlerdir. Besarya Efendi'nin daha II. Meşrutiyet öncesi Cemiyet'e dâhil edilmesi, Balkan Savaşları sırasında diplomatik heyete alınması ve Nafia Nezareti gibi üst düzey bir göreve tayin edilmesi, Oskan Efendi'nin Posta ve Telgraf Nezareti'ne, Gabriel Noradunkyan'ın Ticaret ve Nafia Nezareti'ne atanmaları, İttihatçıların İmparatorluğu birarada tutma siyasetinin dışında, Türkiye'ye karşı sergilenen olumsuz bakış açılarını değiştirmek bakımından önem arz etmektedir.

12 Münir, a.g.m., s. 15.

13 Ş. Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995, s. 512; Karpat, a.g.m., s. 261.

14 Karpat, a.g.m., s. 262-263.

2-Meclis-i Ayan Üyeliği ve alıŐmaları

Bir süre Selanik'te bulunan Besarya Efendi, 1907 yılında Fethi Bey aracılığıyla Enver Bey ile tanışmıŐ, ardından da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılmıŐtır. Bu sırada Talat, Cemal, Cavid, Tahir ve Manyasizade Refik Beyler gibi İttihatçıların önde gelenleriyle de yakın iliŐkilerde bulunmuŐ ve Cemiyet'in Selanik'te gerçekleştirilen gizli toplantılarına katılmıŐtır. II. Meşrutiyet'in ilanının ardından, güvenlerini kazanmıŐ olduğu İttihatçı kadro tarafından Osmanlıcılık siyaseti gereğince ve özel bir madde ile 15 Aralık 1908 tarihinde Meclis-i Ayan üyeliğine tayin edilmiştir.¹⁵ Sivil bürokrasiden gelen Besarya Efendi'nin atama kararnamesinde *Ulah ileri gelenlerinden* ifadesi özellikle vurgulanmıŐtır.¹⁶

Kânun-ı Esâsi gereğince açılan Meclis-i Umumi adlı Osmanlı Parlamentosu, Meclis-i Ayan ve Meclis-i Mebusan isimli iki farklı meclisten oluşuyordu. Meclis-i Ayan'da Meclis-i Mebusan üyelerinin 1/3 oranında üye bulunacaktı. Ayan olabilmek için öncelikle 40 yaşını doldurmak, daha sonra güvenilir ve toplumda hizmetleriyle tanınan bir şahsiyet olmak gerekiyordu. Ayan üyeleri genellikle, daha önceden hükümette görev almıŐ olanlardan, elçilik görevlerinde bulunanlardan, kazaskerlerden ve kara ve deniz üst düzey komuta kademesinde çalıŐmıŐ olanlar arasından kaydıhayat şartıyla seçiliyordu. Meclis-i Ayan üyeleri, Sadrazam'ın isteği doğrultusunda doğrudan doğruya Padişah

15 Karpat, a.g.m., s. 252-254; *Türk Parlamento Tarihi*, (Editör: İhsan GüneŐ), C. II, TBMM Vakfı Yay., Ankara 1997, s. 148; Demirci, a.g.e., s. 458. Türk Parlamento Tarihi'nde atama tarihi, 27 Aralık 1908 olarak zikredilmiŐtir.

16 H. Aliyar Demirci, *İkinci Meşrutiyet'te Ayan Meclisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2006, s. 160, 458. Osmanlı Tarihi'nde Karpatlar ile Tuna arasında kalan bölge hakkında Türkler tarafından Eflak tabiri kullanılmıŐtır. Eflak halkına, Osmanlılar tarafından Ulah ismi verilmiştir. XX. yüzyıl başlarında Makedonya'da dağmık bir halde 500.000 civarında Ulah yaşamaktaydı. Hiçbir bölgede çoğunluğu sağlayamayan Ulahlar, Yunanlılar, Sırp lar ve Bulgarlar tarafından ayrı bir etnik unsur olarak kabul edilmedi ler. İŞte bu nedenle Ulahlar, kendi varlıklarını sağlayacak yegâne güç olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu görmüŐlerdir. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğu*, Paradigma Yay., İstanbul 2011, s. 217, 701; Karpat, a.g.m., s. 263.

tarafından atanıyorlardı. Ancak II. Meşrutiyet sonrasındaki atamaların önemli bir kısmında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkisi olmuştur. Ayan üyeliğine atananlar eski görevlerini sürdürebiliyorlardı. Ancak üye kendi isteğiyle devlet memuriyetine atanırsa üyeliği sona eriyordu. Ayan üyelerinin maaşları ortalama 10.000 Kuruş'tu. Daha önce düşük maaşla başka bir görevde bulunup ayan üyeliğine atananların maaşı ise 10.000 Kuruş'a tamamlanmıştır. Yüksek maaş alanlar, aldıkları maaşa devam edeceklerdi.¹⁷ Meclis-i Ayan ve Mebusan için çalışma yeri olarak Ayasofya'daki eski Dârülfünun binası tahsis edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid tarafından, Meclis-i Ayan'a, 17 Mart 1877'de 27 kişi tayin edilmiştir. Ertesi gün, 24 kişi daha atanmış ve Meclis-i Ayan'ın üye sayısı toplamda 51 kişiye ulaşmıştır. II. Meşrutiyet döneminde ise, Aralık 1908 tarihli atama ile aralarında Besarya Efendi'nin de olduğu 43 kişi Meclis-i Ayan üyesi olarak tayin edilmiştir. Takip eden yıllarda sayı artmış, 1909 ile 1914 arası yapılan atamalarla birlikte toplamda 70 kişi Meclis-i Ayan üyeliğine tayin edilmiştir.¹⁸ Gayrimüslim üye sayısı, 4'ü Rum, 4'ü Ermeni, 1'i Musevi, 1'i Bulgar, 1'i (Besarya Efendi) Ulah ve 1'i Hristiyan Arap olmak üzere toplam 12 kişidir.¹⁹ Meclis-i Ayan'ın görevi, Meclis-i Mebusan tarafından hazırlanan kanun ve bütçe tasarılarını Kânun-ı Esâsi hükümleri ve genel ahlaka uygunluk açısından incelemektir. Meclis-i Ayan söz konusu durumlara aykırı bir unsur tespit ettiği takdirde, tasarımı reddedebilme veya tekrar Meclis-i Mebusan'a geri gönderebilme yetkisine sahipti. Kabul edilen tasarılar ise yayımlanmak üzere Sadaret makamına takdim edilirdi.²⁰ Meclis-i Ayan, 19 Mart -28 Haziran 1877 ile 13 Aralık 1877-14 Şubat 1878 tarihleri arasında faaliyet gösterdikten sonra II. Abdülhamid'in emriyle Meclis-i Mebu-

17 *Türk Parlamento Tarihi*, C. I, s. 88; Ali Akyıldız, "Meclis-i A'yan", *TDVİA*, Yıl: 2003, Cilt: 28, s. 244.

18 *Türk Parlamento Tarihi*, C. II, s. 3-8; Akyıldız, a.g.m., s. 243.

19 Demirci, a.g.e., s. 152.

20 Akyıldız, a.g.m., s. 243.

san ile birlikte süresiz tatil edilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile yeniden çalışmalarına başlayan Meclis-i Ayan toplam 4 devre faaliyet göstermiştir. Birinci devre, 4 Aralık 1908-5 Ocak 1911, ikinci devre 7 Nisan 1912-23 Temmuz 1912, üçüncü devre 1 Mayıs 1914-19 Aralık 1918, dördüncü devre ise 12 Ocak 1920-5 Nisan 1920 tarihleri arasını kapsamaktadır.²¹

Meclis-i Ayan'da 25 kişilik İttihatçı grubu içerisinde yer alan Besarya Efendi, gerçekleştirilen oturumlara düzenli olarak katılmış görüş ve önerilerini açık bir şekilde dile getirmiştir. Konuyla ilgili yapılmış başarılı bir akademik çalışmada, Besarya Efendi Meclis-i Ayan'ın en etkili isimlerinden biri olarak değerlendirilmiştir.²²

Besarya Efendi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Meclis-i Mebusan'ı fesih çalışmalarında da etkin rol oynamıştır. Fesih kararıyla ilgili Padişah V. Mehmed Reşad'dan gelen Hatt-ı Hümayun, Besarya Efendi ve dört arkadaşının teklifi ile gizli görüşmede ele alınmıştır. Besarya Efendi ve İttihatçı arkadaşlarının çabasıyla Meclis-i Ayan, 16 Ocak 1912'de ezici bir çoğunlukla Meclis-i Mebusan'ın feshine karar vermiştir. Alınan karara istinaden, 18 Ocak 1912'de Meclis-i Mebusan feshedilmiştir.²³

Besarya Efendi, kanun çalışmalarında gelip geçici hükümetler için değil, halk için karar aldıklarını ifade etmiştir. İktidarda kim olursa olsun onlar lehine değil, halk için çalışmak zorunda olduklarını şu cümlelerle ifade etmiştir:

Hükümet değişmiş, fakat değişmemiş olan bir şey var o da Meclis-i Ayan'ının kendisi için çizmiş olduğu hatt-ı harektir. Biz bir kanunu hükümetin nokta-i nazarından değil, memleketin menafi nokta-i nazarından müzakere ve tetkik edeceğiz. Binaenaleyh

21 Akyıldız, a.g.m., s. 244.

22 Demirci, a.g.e., s. 224.

23 Kenan Olgun, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2008, s. 391-392.

iktidar mevkiinde hangi iktidar olursa olsun bizim için bundan müteessir olacak hiçbir cihet, hiçbir sebep yoktur.²⁴

Besarya Efendi, Meclis-i Ayan'ın ikinci döneminde, İstoyan Tilkof Efendi ile birlikte geçici kâtipliğe seçilmiştir. Daha sonra ise Meclis-i Ayan Divan Riyaseti idare memurluğu için yapılan seçimde en fazla oyu alan dört kişi içerisinde yer almıştır.²⁵

Besarya Efendi, Meclis-i Ayan'ın demokratik mi aristokratik mi olduğunu, önemini ve meşruti rejim için varlığını şu şekilde ifade etmiştir:

Meclis-i Ayan için seçimle iş başına gelmiş demokratiktir veya Padişah tarafından atanmış aristokrattır şeklinde iddialar ortaya atılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nde Avrupa tarzı bir aristokrat sınıfı yoktur. Ayanlık kurumu yüzyıllardır bu coğrafyada varlığını devam ettirmektedir. Meclis-i Ayan'ın yaptığı işler her türlü takdirin üzerindedir. Meşrutiyet kaldıkça Meclis-i Ayan baki kalacaktır. Meclis-i Ayan ortadan kalkarsa, memleket büyük tehlikeye maruz kalmış olacaktır.²⁶

Ona göre Meclis-i Ayan'ın seçimle gelmesi çok sakıncalıdır. Zira İmparatorluğa hâkim olan unsur Türklerdir. Resmî dil Türkçedir. Seçimlerde diğer unsurlar ittifak yaparak çoğunluğu sağlarsa, tıpkı Avusturya'da çoğunluk olan Slavların azınlık Almanlar tarafından yönetilmesi gibi, bir durum söz konusu olabilir. Ancak unutulmamalıdır ki Türkiye ile Avusturya'nın şartları çok farklıdır. Bu nedenle resmî dil Türkçe dışında başka bir dil olursa o zaman memleket için büyük felaketlere neden olacaktır.²⁷ Besarya Efendi şahsi görüşünün Meclis-i Ayan üyelerinin çoğunluğunun hükümet ve Padişah tarafından seçilmesi

24 MAZC, İkinci İnikad, C. 1, Devre:1, İçtima Senesi: 4, 17 Ekim 1911, s. 15; Demirci, *a.g.e.*, s. 161.

25 Demirci, *a.g.e.*, s. 123.

26 Demirci, *a.g.e.*, s. 224.

27 Demirci, *a.g.e.*, s. 226-227.

yönünde olduğunu, ancak üye sayısı artırılırsa o vakit üyelerin üçte birinin tecrübe edilmek üzere millet tarafından seçilmesinin mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Seçimlerde olası bir sürprizle karşılaşmamak için de seçilecek kişilerin gerekli niteliklere sahip olmaları hakkında bir kanun tasarısı hazırlanmalıdır.²⁸

Besarya Efendi, sorumlu devlet adamı kimliği ile Meclis-i Ayan Riyaseti'ne münferit olarak takrirler sunmuştur. Mesela Sait Paşa başkanlığında, 14 Aralık 1909'da gerçekleştirilen toplantıda II. Meşrutiyet'in ilanından sonra hangi imtiyazların, kimlere ne gibi şartlarla verildiğinin Sadaret tarafından yasama heyetine bildirilmesi, Ayan ve Mebusan'dan kimseye imtiyaz verilmemesi hakkında Kânun-ı Esâsi'ye bir madde ilavesine dair Besarya Efendi'nin takriri müzakere edilmiştir. İmtiyazlar meselesi nedeniyle Meclis-i Ayan'daki tartışmalarda farklı bir hususa dikkat çeken Besarya Efendi, sermaye azlığı nedeniyle yabancı yatırımcılara kapı açılması gerektiğini Şu sözlerle ifade etmeye çalışmıştır:

Memleketimiz doğal zenginliklerle çevrili olmakla beraber, bu zenginlikler hiçbir fayda vermemek şartıyla duruyorlar. Memleketimizde demiryolları eksik, limanlar yapılmamıŐ, yollar eksik, fabrikalar yok, ticaret mahdut, bunların vücuda getirilmesi için sermaye kâfi değil. Biz memleketimizin gelişmesini istiyorsak elbette yabancıların yardımına müracaat etmek bizim için vazifedir...²⁹

Oldukça hararetle tartışmaların ardından bu mevzuda bir kanun layihası hazırlanmasına ve söz konusu layiha kanunlaşıncaaya kadar taŐ ocakları ile madenler hariç diğer imtiyazlar hakkında yasama gücüne müracaat olunması kabul olunmamıştır.³⁰

28 Demirci, *a.g.e.*, s. 227.

29 MAZC, Seksen üçüncü İnikad, C. 2, Devre:1, İçtima Senesi: 2, 7 Haziran 1910, s. 383.

30 MAZC, İnikad 15, C. 1, Devre:1, İçtima Senesi: 2, 7 Haziran 1910, s. 128.

Besarya Efendi, memleketin ihtiyaçları ve şartları dâhilinde kanun çalışmalarını gerçekleştirmeye çalıştıklarını:

Biz bir kanun yaptığımızda o kanun Fransız lisanına tevafuk ediyor mu? Acaba Fransızlar bunu iyi anlayacaklar mı? meselesi bizde asla mevcut değildir. Biz bu kanunu Fransızlar için yapmıyoruz. Umur-ı Nafia tabiri Fransızca lisanında yoktur...³¹

sözleriyle açıklamıştır.

Besarya Efendi'ye göre Meclis-i Ayan üyeliği bir tür devlet memuriyetidir. Bu yüzden üyelere verilen tahsisat-ı seneviye ibaresine karşı çıkmış, bunun yerine maaş ifadesinin daha doğru olacağını ifade etmiştir.³²

Besarya Efendi, milletvekillerine imtiyaz verilmesi sürecine dair basında çıkan iddialara oldukça öfkelenmiş, yaşananları II. Abdülhamid devrinin, II. Meşrutiyet dönemine yansımaları, Meşrutiyet'in itibarına saldırı olarak kabul etmiş ve konuyu şu şekilde dile getirmiştir:

... Birkaç aydan beri gazetelerde bu imtiyazlar hakkında türlü türlü şeyler görülüyor. Birçok imtiyaz verilmiş. Güya milletvekillerinden bir kısmının müdahalesi varmış. Güya ecnebilerin maksatlarını terviç etmek için Ayan ve Mebusan'dan birkaç kişi Nezaret'e gidip ısrar ve rica ediyorlarmış. Bu kabilde bazı rivayet gazetelerde yayınlanmaktadır... Gazetelerin neşrettikleri şeyler, şayan-ı teessüf ve endişe vericidir. Gazetelerde okuduğuma göre devr-i istibdadın muamelatı, devr-i meşrutiyette de aynı surette fakat başka tarzda cari olmaya başlamıştır... Meşrutiyet'in itibarından bahis olunuyor. Bu itibarı her vakit yüksek bir yerde tutmalıyız... Bu gibi şeyleri yapanlar ceza görsünler. Bizim onlarla müşterek olmadığımızı âleme gösterelim. Doğru olmadığı vakitte yüksek

31 MAZC, İnikad, 83, C. 2, Devre:1, İçtima Senesi: 2, 14 Aralık 1909, s. 392.

32 Demirci, a.g.e., s. 235.

sesle herkese söyleriz ki bu devr-i Meşrutiyet'te böyle şeyin icrası mümkün değildir.³³

Meclis-i Ayan'da konuyla ilgili tartışmalar sırasında söz alan Ferid Paşa ise meclis üyelerinin hiçbir imtiyaz almaması gerektiğini, üyelerin meclise para kazanmak amacıyla gelmediklerini ifade etmiştir.³⁴ Besarya Efendi, takrirle ilgili söz alarak, konuşmasına şu cümlelerle devam etmiştir:

Meclis-i Ayan ve Mebusan'ın Hükümet üzerinde kontrol etme hakkı vardır. Şimdi bir imtiyaz istenecek olursa, o memurinin hem müteahhidi, hem de kontrolörü olmak caiz değildir zannedirim. Meclis-i Ayan ve Mebusan üyeleri, her türlü şahsi menfaatlerden uzak olduklarını bilfiil ispat etsin. İşte imtiyazlardan feragat ettiğimizi gösterelim. Bundan bir iki kişi mutazarrır olur. Fakat istifademiz daha ziyade olacaktır.³⁵

Besarya Efendi ayrıca birkaç arkadaşı ile birlikte (Gabriel Noradunkyan, Nuri Bey, Ali Galip Bey ve Abdülhalim Efendi) resmî işlemlerde hicri tarihin devam etmesi kaydıyla, özellikle mali işlemler için miladi tarihin de kullanılması hakkında bir takrir sunmuştur. Gerekçe olarak da Hicri takvimin hiçbir esasa dayanmamasını, bilimsel olarak eksik ve kusurlu olmasını ve modern dünyada kullanılmamasını göstermiştir.³⁶

Besarya Efendi, çok çarpıcı bir şekilde askerlerin dinî amaçlı gizli cemiyetlere girmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Ona göre dinî amaçlı olsun ya da olmasın, devlet içine sızmış her türlü gizli cemiyet fenalık getirir. Hele bu cemiyet askeriyede örgütlenirse

33 Seda Örsten Esirgen, *Osmanlı Devleti'nde Yabancılar Verilen Kanuni İmtiyazlar*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2010, s. 167-168.

34 Esirgen, *a.g.t.*, s. 168; Demirci, *a.g.e.*, s. 268-269.

35 Esirgen, *a.g.t.*, s. 168

36 Demirci, *a.g.e.*, s. 294-295.

daha vahim bir durumla karşı karşıya kalınabilir.³⁷ Onun bu tespitleri oldukça isabetlidir ve ne kadar ileri görüşlü bir devlet adamı olduğunu ispat için yeterlidir.

Besarya Efendi, entelektüel kişiliği ve Avrupa lisanlarına hâkimiyeti sebebiyle Meclis-i Ayan'daki konuşmalarında sık sık XX. yüzyıl başlarında dünya siyasetinde etkisini göstermeye başlayan milli hâkimiyet fikrine vurgu yapmıştır. Bu doğrultuda; "Her işi hâkimiyet-i milliye ile yapmak. Hâkimiyet-i Milliye'yi tecessüs ettiren Meclis-i Mebsuan'dır." şeklinde ifadeleri çekinmeden kullanabilmiştir.³⁸ Ayrıca Meclis-i Ayan ile Meclis-i Mebusan arasında bir ihtilafın, bir çekişmenin asla olamayacağına iddia etmiştir.³⁹

İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girişiyle birlikte kendisini Osmanlı ve Türkler ile tam bir kardeş olarak gören Besarya Efendi, özellikle dış politikada Osmanlı İmparatorluğu'nun haklarını sonuna kadar savunmuştur. Mesela Meclis-i Ayan üyelerinden olan ve bir dönem Kamil Paşa Hükümeti'nde Maarif Nazırlığı yapmış olan Recaizade Mahmud Ekrem Bey, onun Osmanlı kimliğine bağlılığını şu cümlelerle ifade etmiştir: "Osmanlılık için büyük bir rabitası, muhabbeti olduğu fiilleri ve eserlerinde anlaşılıyor."⁴⁰

Besarya Efendi, hükümetin oldukça hassas olduğu Makedonya meselesiyle ilgili Meclis-i Ayan'da Hüseyin Hilmi Paşa'yı hedef alan konuşmasında şu sözleriyle büyük alkış toplamıştır:

Makedonya çoktan vefat etti, Makedonya'yı ihya etmek her ne kadar bazılarınca isteniliyorsa da mümkün değildir. O Makedonya'yı defneden Hüseyin Hilmi Paşa Hazretleri'dir. Şimdi Makedonya

37 Demirci, *a.g.e.*, s. 309-310.

38 MAZC, İnikad 83, C. 2, Devre:1, İçtima Senesi: 2, 7 Haziran 1910, s. 383.

39 Demirci, *a.g.e.*, s. 340-341.

40 Demirci, *a.g.e.*, s. 149.

denilen kısım, Memalik-i Osmaniye'nin Rumeli'deki Vilayat-ı Osmaniyyesinden başka bir Şey değildir. Makedonya artık yoktur.⁴¹

Alkış meselesi bazı tartişmalarını beraberinde getirmiştir. Üyelerden Sahip Molla Bey, alkışın şeriata aykırı olduğunu iddia ederken, Rıza Paşa bunun parlamenter sistemlerde âdetten olduğunu söyleyerek tartişmanın daha fazla büyümesinin önüne geçmiştir.⁴²

Makedonya meselesinde Hüseyin Hilmi Paşa'yı ağır şeklide eleştiren Besarya Efendi, aynı tavrını İmparatorluğun bir başka toprak parçasını Katar için de sergilemiştir. Nitekim Katar'ın İngiltere'ye terk edilmesi gerektiğini iddia eden Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'ya karşı çıkmıştır. Ancak onun bütün çabasına karşın Hükümet, İngiltere ile yapılan, 29 Temmuz 1913 Londra Antlaşması ile Katar üzerindeki bütün taleplerinden vazgeçmiştir.⁴³

Besarya Efendi, hükümetlerin denetlenebilmesi için Meclis-i Ayan'a, hükümete karşı istizah (gensoru) hakkının tanınması gerektiğini vurgulamış, bu durumun anarşiye-kargaşaya yol açmayacağını iddia etmiştir. Sözlere delil olarak da 31 Mart Olayını sırasında, Ayastefanos'a davet edilen Meclis-i Ayan üyelerinin tamamının bu davete icap ederek vatanseverliklerini gösterdiklerini ifade etmiştir.⁴⁴ Ona göre Heyet-i Vükela, toptan yahut bir üyesi münferiden Meclis-i Ayan'a getirilerek gerekli bilgi alınabilirdi. İstizah hakkı II. Meşrutiyet'in gereğindedir. Gerçi Kânun-ı Esâsi'de böyle bir madde bulunmamaktadır. Ama aksini gösterecek madde de yoktur. Dolayısıyla ileride kargaşaya, yanlış anlaşılmalara fırsat vermemek için bu hususta

41 MAZC, İnikad 94, C. 3, Devre:1, İçtima Senesi: 2, 27 Haziran 1910, s. 607.

42 Demirci, *a.g.e.*, s. 165.

43 Erhan Afyoncu, <http://www.gazetevatan.com/osmanli-nin-kazasi-katar-100-yil-oncede-gundem-olmustu-1075264-gundem/Erişim tarihi 01.08.2017>.

44 MAZC, İnikad 5, C. 1, Devre:1, İçtima Senesi: 2, 18 Kasım 1909, s. 34-35. Konuya ilişkin olarak ayrıca bkz. Demirci, *a.g.e.*, s. 175-176.

Kânun-ı Esâsi'ye bir madde ilave edilmelidir. Meclis-i Ayan'da devam eden hararetli tartışmalara rağmen istizah meselesindeki ısrarını sürdürmüş, meselenin yaklaşık bir yıldır neden halledilemediği konusunu şu şekilde açıklamaya çalışmıştır:

İki sebepten neş'et ediyor. Tecrübesizlikten, yani parlamentarizm usulündeki tecrübesizlikten ileri geldi. Çünkü biz her fırsatta Fransız kanunlarını ve usullerini tatbik etmek istedik. Fakat bu istizahın neticesi olarak her yerde güven ya da güvensizlik oyu verilmez. Biz güven ve güvensizlik meselesini ayırabilirsek mesele derhal hallolacaktır.⁴⁵

Besarya Efendi, 1909 Haziran ayında yasalaşan Tensikat Kanunu gereğince gerçekleştirilecek tensikat işlemleri için Meclis-i Mebusan'dan Hallaçyan Efendi ile birlikte Maliye Nezareti Tensikat Komisyonu'na üye seçilmiştir. Söz konusu komisyonda 65 yaş üzeri olan otuz dört personelin emekliliğe sevk edilmesi, Mekteb-i İdadi mezunu olmayanların Maliye Nezareti'ne alınmaması kararlaştırılmıştır.⁴⁶

Bulgar Eksarhlığı ile Rum Ortodoks Patrikhanesi arasında vuku bulan kilise ve mektepler meselesiyle ilgili hazırlanmış olan kanun layihası münasebetiyle Meclis-i Ayan'ın, 27 Haziran 1910 tarihinde gerçekleştirilen oturumunda söz alan Besarya Efendi, diğer üyelerin aksine Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim vatandaşlara yönelik sergilemiş olduğu yapıcı politikaları savunarak şunları ifade etmiştir:

En az 100-200 kilise daha yapılacağını, bu kiliselerin yapımı için Hristiyanlardan hiçbir fedakârlık istenmediğini, bu fedakârlığı üstlenenin Osmanlı Hükümeti olduğunu belirterek, bunun Hris-

45 MAZC, İnkad 13, C. 1, Devre:1, İçtima Senesi: 2, 7 Aralık 1909, s. 101, 105-106.

46 Erkan Tural, *II. Meşrutiyet Dönemi'nde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2006, s. 81, 264-265.

tiyanlık açısından zarar mı kazanç mı olduğunu sormuş, Hükümet bir İslam Hükümeti olmasına rağmen memleketin iyiliği için Hristiyanlara kilise yaptırıyor. Kiliseleri ekseriyete veriyor ama azınlık mahzun bırakılmıyor. Bunun yalnız Osmanlı Devleti için değil, bütün Avrupa için önemi her türlü takdirin üstündedir.⁴⁷

Besarya Efendi bir Hristiyan olarak uygulamadan mutlu olacağını belirtmiş ancak kendisinin her şeyden önce Osmanlı olduğunu, kilise meselesine de Osmanlı gözüyle baktığını, Osmanlı menfaati için değil kilise, ailesini bile feda edeceğini ifade etmiştir. Kiliselerin halkın vergisiyle yapılacağını dolayısıyla israfa kaçılmaması gerektiğini söylemiştir.⁴⁸

3- Nafia Nazırlığı'na Atanması ve Londra Barış Görüşmeleri'nde Görevlendirilmesi

Bâb-ı Âli Baskını'nı hazırlayan kilit İttihatçı grup içerisinde yer alan Besarya Efendi, baskın sırasında Nazım Paşa'nın öldürülmesi gibi bir planlarının olmadığını, ancak Nazım Paşa'nın herkesin kendisinden korkacağını sanarak odasından dışarıya çıktığını, bu sırada çıkan çatışmada öldürüldüğünü ifade etmiştir. Yıllar sonra konuyla ilgili vermiş olduğu mülakatta Bâb-ı Âli Baskını'nı savunmuş, baskın sırasında Bâb-ı Âli'yi korumakla görevli polislerin tamamının İttihatçılardan oluştuğu şeklinde tarihî bir itirafta bulunmuştur.⁴⁹ Besarya Efendi, Bâb-ı Âli Baskını'nın hemen ertesi günü, 24 Ocak 1913'te kurulan İttihatçı Mahmud Şevket Paşa Hükümeti'nde Nafia Nazırlığına tayin edilmiştir.⁵⁰

47 Gülnihal Bozkurt, "II. Meşrutiyet Osmanlı Meclis Zabıtlarında Bulgar Azınlıkların Kilise ve Okul Sorunları", *acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/5120/5748.pdf*, *Erişim Tarihi:21.07.2017*.

48 MAZC, İnikad 94, C. 3, Devre:1, İçtima Senesi: 2, 27 Haziran 1910, s. 607-608.

49 Münir, a.g.m., s. 15.

50 Karpaz, a.g.m., s. 254. Mahmud Şevket Paşa Hükümeti şu isimlerden oluşuyordu: Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa, Şura-yı Devlet Reisi Said Halim Paşa, Dahiliye Nazırı Hacı Adil Bey, Hariciye Nazırı Vekili Muhtar Bey, Bahriye Nazırı Mahmud Paşa, Adliye Nazırı İbrahim Bey, Maliye Nazırı Refet Bey, Nafia Nazırı Besarya